

אמנים, עושי להטים, ליצנים, מקרה, אי סדר, עולם

ציור: יהודה מורבוכראי

בן עמי שרפשטיין

באמנות בת זמננו רבים ההיבטים המביכים. כוונתי לא רק לזניחת המסורת ולתקיפתה, כי אם להמרת המתוכנן במקרי, היפה בנתעב, המצניע לכת בפורץ-גדר, והלוח-דברים טבעי במופעי ראוותנות ואכזריות. תחילה אביא כמה דוגמאות לדברי, ואחר אסביר זאת בדרך האנאלוגיה.

אני מתייחס למעלת הערך המיוחס לאמנות הילדים על שום סגולת הכנות והספונטאניות שבה, ולמעלת הערך המיוחס, מטעמים דומים, לאמנות הילדים על שום סגולת הכנות והספונטאניות שבה, ולמעלת הערך המיוחס, מטעמים דומים, לאמנות הפסיכותרפיה. כוונתי לארזותיות הגלויה ולהוקרת הסטייה אצל בודלר, למשל, וכן לנושא האונס, הסטייה, גילוי עריות ודומיהם, כדרך שהם מתבטאים באמנותם של מגריט (Magritte), בלמר (Bellmer) ואחרים, ובמיוחד אצל הסוריאליסטים, שרבים מהם כמדומה סבורים, כי ביכולתנו להגיע למעלת תמימות על ידי השתחררות, ולו בדמיונו, ממירב המעצורים. כדי להשיג שחרור ממעצורים, פנו הסוריאליסטים לכתיבה האוטומאטית ולחיבור חופשי של תמונות ושירים. כך או אחרת, גילונטייה לראות את העולם כמכושף מטבעו, תוך אמונה שאם ייכנעו לכשפיו, עתיד הוא לשתף עצמו ביצירתם, באמצעותם. ג'ון קייג' הרחיק לכת אף יותר מכך בשידול המקריות, כאשר ניסה, כדבריו, להיפטר כליל מטעם, מדמיון ומרעיונות, כדי להגיע לכעין נירוואנה של פתיחות והזדהות עם מה שמבחינתו היה או לא היה קיים.

כוונתי גם ליצירתם של אמנים המכונים ניאוריאליסטים ולאמנים או לאנטי-אמנים של "הזרימה". דוגמא לכך היא ארמאן (Arman) המציב תילי פריטים שליקט מסל האשפה שלו או המציג לראווה את כלי הנגינה ששיכר. אפשר להצביע על פיירו מאנצוני (Piero Manzoni), שבחתימת ידו על אברי גופם של אנשים הצהיר כי האברים החתומים הם מעתה יצירת אמנות; ואשר מכר בלונים ממולאים באוויר שנישנם על ידי האמן וביצים הנושאות את טביעות אצבעותיו, שנועדו להעניק לבעליהן תחושת הזדהות אורגנית יותר עם האמנות, ואשר מכר פחיות שתכולתן הבדוקה כל-כולה על טהרת צואתו של האמן. כוונתי גם לבאויס (Beuys), הנחשב כיום תכופות לחשוב ולמייצג שבין אמני גרמניה המערבית, אשר התנגד לאמנות מקצועית ולאנוכיות האמן, ואשר רוקח עלילות דרמטיות קטנות ומשונות, בלשון סמלים פרטית משלו ובנימת לווי של ביקורת חברתית, כדוגמת הציורים שאת הסבריהם הוא לוחש על אוזן ארנבת מתה, יען כי (כפי שמסביר הוא למאזיניו) ארנבת מתה מסוגלת להבין אותם טוב מזה.

באותה מידה כוונתי לגילויי הרס ואכזריות מובהקת, המוצגים לראווה באמנות זמננו. דוגמאות מתונות הן אנדרה ברטון (Breton), שבאורח חגיגי מוחק ציור של פיקביה (Picabia) או ראוכנברג (Rauschenberg) המוחק ציור של קונינג (Kooning), או ג'ון בלדסארי (Baldessari) שב-1969 מעלה באש את ציוריו, כדי להיפטר, כדבריו, ממצבורי אמנות, ואשר קובר צנצנת המכילה את אפר תמונותיו בכותל הפנימי שבמוזיאון היהודי בניו יורק. אני נזכר גם בואן טוש (Jean Toche), שהאשים את האחראים על המוזיאון לאמנות מודרנית בניו יורק בוואנדראליזם, כיוון שהיתה להם החוצפה להתערב בחופש האמנות, דהיינו, לסלק כתמי צבע שהתזו אחד מבאי המוזיאון על הגרניקה של פיקאסו; ואני נזכר באותם אמנים, מבקרים ובכלל האחרים שהגנו עליו בשעה שנעצר כעוון פעילותו למען חטיפת נאמני המוזיאון ופקידיו. אני נזכר גם במקרה של ויטו אקונצי (Acconci) שב-1972 אונן בפינת סתר שבגלריה, כשהוא מפיק בשעת-מעשה צלילים דרמטיים, בנתנו ביטוי קולני להזיוות; ובכריס בורדן (Chris Burden) שגרם לנעיצת סיכות בזרועותיו; ובהרמן ניטשה (Herman Nitsche) ובחזיון הדמים שבו הציג לראווה את "האסתיטי והאכזרי".

יכול הייתי להוסיף עוד כהנה וכהנה, אך דומני כי הטיעון ברור כל צרכו: האמנות שלנו מגלה מידה גדושה של מחאה, זעם ואכזריות, ולא דווקא באופן החבוי בלשון סמלים מקובלת, לפי הפרוידיאנים, בדרך הסובלימציה, כי אם בגלוי, בלא כחל ובלא שרק. לא ניתן להתכחש לעובדת היותה של האמנות עכשווית בת זמננו וככזאת, חדשה ובכל עת מתחדשת; אף על פי כן, סוג זה של ביטוי המחאה, הזעם והאכזריות אין בו יותר מאשר ביטוי עכשווי לצורך שמקדמת דנא מצא את ביטוי באמנות, בכל התרבויות ובכל הזמנים.

אבהיר זאת באמצעות השוואה בין האמנים שנזכרו לבין עושי להטים וליצנים המוכרים לנו מן התרבויות ה"פרימיטיביות". נתחיל בהתעניינותם של הדראיסטים, הסוריאליסטים ודומיהם במקרי (Chance) בחרגי (Oddity) ובלא-צפוי (accident). תכופות מיוחסת התעניינות זאת להשפעת מלחמת העולם הראשונה ולתופעות חברתיות אחרות המצטיינות בייחודן. לפנינו סיפור-עם של יורובה (Yoruba) החיים בניגריה ובקנין (לפנים דהומיי), שיש בו כדי לנסוך אור על הדבר.

אותו סיפור-עם יורובי נסב על שני אלים, אֶשּׁוּ, שנוכל לכנותו — אף כי בהסתייגות מה — 'לא צפוי' ואיקו, שהנו המוות. את אשּוּ, בדרך הטבע, קשה להבין. כל אימת שהוא מופיע, משהו בלתי צפוי מתרחש. הוא מסתתר במקומות מיפגש אנשים ובצמחי דרכים ובכל מקום הוא מזמן את המקרה, או את הבלתי צפוי. הוא גורם, כמובן, לצרות בשפע. יש להוסיף, כי הוא אל גדול, אלהי "מהומת המראות הניגלים וקשרי הכוחות הפועלים", בלתי נראה לעין וזולת בממדיו הכבידים, כולו בשחור וכולו בלבן, כולו פגע-רע והרס, אך גם אנרגיה יצרית ותעצומות כוח פוטנציאלי, המרווח שבין האפשרויות. הוא גם שגריר האלים ונוטר הדרך לחיים.

ועתה אל הסיפור. למרות כוחו של אשר בריה אחת לא מתייראה מפניו. זהו איקו, אל המוות. בשמעו על כל אשר עולל אשּוּ כדי להקניט את בני האדם, שאל מדוע זה אין הוא נענש. התשובה שניתנה אמרה תמיד, שכל המנסה לנזוף בו צפוי לאסון. איקו, המוות, אמר כי הוא יטפל באשּוּ ובאמצעות האדמה שלח הודעה, כי הוא יפגוש את אשּוּ להילחם בו. וכפי שנהוג בתחרויות ענקים כאלה, הגיע כל אחד מן האלים עם כבודה רבתי של זמרים ומתופים; מכל קצות הארץ באו אנשים לצפות במערכה. המאבק בין שני האלים היה כביר, ולא אנסה לתארו, שכן עמודים אלה עשויים להתלקח אם אעשה כן; אך לבסוף היה זה איקו, המוות, שהטיל את אשּוּ, המקרה, על הקרקע והניף את מטהו מעל לאשּוּ להרגו; ואולם ידידו של אשּוּ, האל שכוחו לצפות את העתיד, הסתער קדימה, חטף את האֶלָה מיד המוות והציל את חברו. אף כי אשּוּ נוצח, המשיך לחיות. בני האדם אמרו: "אי אפשר לגזול את החיים מיד המוות"; אך המקרה, שהוא גם אי-הוודאות, ממשיך להתקיים לצד המוות וממשיך להתערב ללא הרף בחיינו. אל-נכון אין הסבר טוב מזה לאי יכלתנו להבין מה קורה לנו ומדוע.*

ברור לי כי ג'ון קייג' הוא התגלמותו החיובית של אשּוּ, וכי לעיתים התגלמותיו פחות חיוביות, וגם זאת, כי יש בו, כמו בדראיסטים ובסוריאליסטים, הרבה ממה שבפי אנתרופולוגים חברתיים מוגדר כ'עושה להטים' ו'ליצן'. דמות זאת קיימת בכל מקום בין השבטים האפריקנים. ניתן לראותו כמתגלם, למשל, בדמות העכביש (Ture) שבאזנדה (Azande) שעל פי תאורו שלו "בכל עת מערים על הכריות". בהיותו חסר כל מעצורים הוא עובר

* "Eshu and Death" from H. Courlander, *Tales of Yoruba Gods and Heroes*, Crown Publishers, New York, 1973.

ליד ים סתוי

לִיד יָם סְתוּי שֶׁהָחַל מִתְרַגֵּל
אֶת זְרָמֵי כּוֹחוֹת הַחֶרֶף הָאֲדִירִים
הֵי הָאוֹר לְמַעַרְבוֹלוֹת בְּרֶסֶס הַמְּלוּחַ, בְּתֵהֳלוֹכוֹת עֲנָנִים.

עַל אֶחָד מִסְפָּסֵי הַטִּיִּלָּת
מִוֵּל הֶרֶק הַעֲמוֹק שֶׁמֵּאַחֲרֵי הָאֶפֶק
קוֹרָא בְּחֹר בְּפִהֲגֵנֵד גִּיטָה —
נֶעֱר וְנֶעֱרָה, צִיצִיּוֹת שֶׁל צֶהוֹב פֶּאֱנָקִי בְּשַׁעֲרָם,
קוֹרָאִים אֶל חֲבוּקָם הָאֲרָעִי,
עוֹכְרִים בְּרוּחַ, מִסְתַּכְלִים לְאַחֹר.

פֶּמָה גּוֹפּוֹת שְׁחוּמִים מִמְנַמִּים עַל מַגְבוֹת
הַחֹל הֶרֶף הַלַּח שֶׁמִּתְחַת,
גֶּרְגְּרִי זְכוּכִית כְּבוֹיָה,
מִתְיַדֵּד עִם גּוֹפֶם הַנֶּרְפָּה,
מִנִּיחַ מְנוּחָה.

נֶעֱרִי הַגְּלִשְׁנִים מִתְגוֹדְדִים,
לְחִים, חֲשׂוֹפֵי טוֹרְסוֹ, מִדְּמָמִים קְלוֹת,
מִתְנַשְּׁמִים מִתְמַרְוִינֵיהֶם בְּגָלִים,
נֶעֱלָמִים בָּאֵד.

וְעוֹכֵר פּוֹשֵׁי צָנוּם —
טְרַנְזִיסְטוֹר עֹנֵק עַל כְּתָפוֹ
וּבִידֵיו מִצְלָמָה מְשַׁכְּלֶלֶת עֲדָשׁוֹת
גָּלִים מְרִטִּיכִים אֶת נַעֲלָיו.

הַחֶרֶף קְרוֹב, הַשְׁקוֹף הַזוֹהָר הוֹכֵס.

קוסמים

הַקּוֹסְמִים הֵיוּ שְׁנַיִם:
שְׁחֹר שַׁעַר, צִלְכִּים שְׁנַיִם עַל חֲזוֹהוּ
וְעֵינָיו עֵינֵי קְדוֹשׁ,
וּבְהִיר שַׁעַר, פָּנֵי נֶמֶר מֵאַחֲרֵי פָּנָיו.

בְּמוֹעֶדוֹן הַגְּדוֹל שֶׁל לֹאס וְגֵאָס
מְשֻׁלוֹ בְּחִיּוֹת גְּדוֹלוֹת וְקִטְנוֹת —
בָּאֲרִי, בְּכַרְדִּלָּס, בִּיּוֹנִים וּשְׁפָנִים —
וְרָדֵי בְּצוּמָח וּבְמִינְרָלִי:
כְּשֶׁהִנִּיפוּ יָד נִגְלוּ בְּעֶמֶק הַבִּימָה
מִפְּלִים קוֹצְפִים בֵּין סִלְעִים וְיַעֲרוֹת;
וְאֶף נֶעֱרוֹת כְּשֶׁפּוֹ בְּנָקֵל —
דְּקָרוֹן בְּתִרְבוֹת וְלֹא פִּצְעוֹ
נִסְרוּ בְּגוֹפֶן וְלֹא חִלְקוּ
וְנֶעֱרָה נִמְרִית גִּלְגְּלוּ בְּנֶמֶר וְחִזּוֹר;
בְּרִצּוֹתָם גִּדְּלוּ וְקִטְנוּ
וּבְרִצּוֹתָם נֶעֱלָמוּ בְּחִפְצִים
קִטְנִים בְּהֶרְבֵּה מְגוּפָם, שֶׁנֶּעֱלָמוּ אֶף הֵם,
וְרַחֲפוּ בְּאֵיִר בִּישִׁיבַת הַלּוּטוֹס
חֲנֻקִּים מִכַּח הַמְּשִׁיבָה
וְלֵעֵינֵי הַצּוֹפִים נִכְנָסוּ לְמִצִּיאוֹת הַמֶּרְאָה.

שׁוֹב וְשׁוֹב אִמְרוּ:
"אֲנוּ מְצִיגִים בְּפִנְיָם תַּעֲתוּעִים וְאַשְׁלִיּוֹת",
אֶף הָאֶפֶשֶׁר שֶׁלֹּא לַחֲשׂוֹד
כִּי כְּשֶׁפִּים שֶׁל מֶמֶשׁ פִּעְלוּ
וְהִפְתָּ כָּל-יֹצֵר וְכָל-הַזֶּה
פֶּעַל הָרָם כְּדָרְכּוֹ.

עַל כָּל חוֹק מִחוּקֵי הָאֲזוּדָה, הוּא רוֹצַח אֶת אֲבִיו, מִנְסָה לְהִרְגוֹ אֶת אִשְׁתּוֹ, שׁוֹכֵב
עִם חֲמוֹתוֹ וְכָלל הַנְּרָאָה גַּם אֶחָתוֹ. הוּא שְׁקָרָן, רִמָּאִי, שְׁטוֹף כְּזִימָה וְרוֹצַח.
הוּא שְׁחָצָן, חֲמָדָן, בּוֹגְדָנִי, כְּפוֹי טוֹבָה וְאִין סִיג לְרִבְרִבְנוֹתוֹ. אֵךְ הוּא גַּם
שׁוֹבֵה-לֵב, מְקַסִּים בְּחֻזּוֹתוֹ וּבְתַעֲלוּלָיו, נִסְחָף בְּשִׁירָה וּבְמַחְלוֹ, וּבְשַׁעָה שֶׁהוּא
מַחְלוֹל בְּמַגְבַּעְתּוֹ הַנוּצָצָה, כָּל חֻזּוֹתוֹ מִפְּגִינָה זְלוּל בְּמוֹסַכְמוֹת. עַל אֵף הִיּוֹתוֹ
מִפְּלָצָתִי, הוּא חָבִיב בְּתַמִּימָתוֹ, וְכָלל הָאֲזוּדָה הוּא מַעֲוֵר עֶצֶר כָּל אִימָת
שֶׁהוּא מוֹעֵד וּבְתַסְכוּלוֹ מְזִיל דְּמַעוֹת שְׁלִישׁ. הוּא מְגַלֵּם לֹלָא כָּל סַפֵּק מָה
שֶׁהָאֲזוּדָה הִיוּ רוֹצִים לְהִיּוֹת, אֲלֵמָלָא הֵהָרֵגֵל וְחוּקֵי הַמוֹסֵר, הַעוֹצְרִים בַּעֲדָם.
הַשּׁוּרָה עוֹשֶׂה-לְהַטִּים אֶפְרִיקָנִי זֶה עִם בֶּן מִינּוּ מִקֶּרֶב הָאִינְדִּיאָנִים שֶׁל וִינְבָאגוֹ,
אוֹתוֹ "אִישׁ תַּחְבוּלוֹת" הַמְּסַרֵּב לְקַבֵּל כָּל אַחֲרִיּוֹת עַל מַעֲשָׂיו (אֵף שֶׁהוּא מֵאוֹלָף
בְּמַקְצָת) וְאִשֶּׁר מַעֲוֵר "צַחוֹק מֵהוֹל בְּאִימָה". אֶחָד מִבְּנֵי וִינְבָאגוֹ הַזִּקְנִים
וְהַשְּׁמֵרִים אָמַר עֲלָיו כְּדִבְרֵים הַבָּאִים:

"אִמָּת שִׁידוֹ בִּיצַעָה פִּשְׁעִים לְרוֹב, וְאֵף עַל פִּי כֶּן הוּא נָקִי מַעוּן, כִּי בְּדַמּוֹתוֹ
מִתְגַּשְׁמֶת הָעֲרוּבָה לְקִיּוּמָה שֶׁל הָאָרֶץ לְעוֹלָם וְעַד בְּצִיּוֹנָה הַנוֹכַחִי, כִּי דָבָר לֹא
יִפֹּר אֶת תַּפְקוּדָה הַנּוֹאֶת, כִּי אֲנָשִׁים מַחִים, וְגוֹנָבִים, גְּבָרִים מִתְעַלְלִים בְּנָשִׁים
וּבְנֵי הָאָדָם חַיִּים, כְּשֶׁהֵם עֲצִלִּים וּבּוֹגְדָנִים, וְלִמְרוֹת כֶּן, הוּא מַעוֹלָם לֹא נִיחַל
מִלְחָמָה. הוּא נִדָּד עַל פְּנֵי הָעוֹלָם וְאֵבָה אֶת כָּל הַדְּבָרִים כּוֹלֵם. לְכוֹלֵם קְרָא
אֲחִיו, וְאֵף עַל פִּי כֶּן, הַכָּל הַתַּעֲלָלוֹ בּוֹ."

עוֹשֶׂה-הִלְהָטִים הוּא דְמוּת מִיּוֹתִית, אֵךְ הִלְצָן מַעֲנִיק לוֹ חִיּוּנוֹת אֲנוּשִׁית. בֵּין
הָאִינְדִּיאָנִים שֶׁל דֶּאקוּטָה, כָּל עוֹד חֹדֶשׁ הוּא הִלְצָן, הַתְּנַהּגוֹתוֹ כָּל-כּוֹלָה
בְּהִיפּוֹךְ, הוּא מְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן סְגִינָהוֹר, רוֹכֵב עַל סוֹסוֹ אַחֲרוּנִית וְעוֹשֶׂה הַכָּל
בְּהִיפּוֹךְ. רּוֹאִים אוֹתוֹ כְּמַשְׁעֵשֶׁע אֵךְ גַּם כִּירָאֵת כְּבוֹד מְסוּיֶמֶת, כִּיּוֹן שֶׁהוּא
נִתְפַּשׁ כְּמִיצָג אֶת הַכְּפִילוֹת, הַנִּתְפַּשֶׁת עַל יְדֵי הָאִינְדִּיאָנִים כְּאֶחָד מֵעִיקָרֵי
הַחַיִּים."

לִיצָנִים אִינְדִּיאָנִים אֵלֶּה מַעֲוֵרִים לֹא רַק צַחוֹק, אֲלֵא גַם אִימָה. בְּקֶרֶב הַנִּבְאָהוּ,
"בְּשַׁעָה שֶׁהֵם מִתְקַרְבִּים, חִיּוֹכֵי הַנָּשִׁים וְהַיִּלְדִּים מִשְׁתַּנִּים עַד מֵהָרָה לְהַבַּעַת
הַפְּתָעָה מֵהוֹלָה בְּפִחֵד". בְּקֶרֶב הַקּוּוִּקְיוּטִל (Kwakiutl) מֵאֲמִינִים, כִּי הַרְקִדְנִים
הַשּׁוֹטִים הִיוּ מַעוֹרְבִים בְּמַעֲשֵׂי הַלְצָה כֶּה פְּרוּעִים, עַד שֶׁלְעִיתִים גַּם הִרְגוּ בְּנֵי
אָדָם בְּמַהֲלָכָם. "כָּל הִלְצָנִים נִהְיִים מַחְרוֹת מֵלֵאָה, הַחֹל בְּקוֹנְטֵרִיאָס
(Contraues) מִן הַשִּׁיאֵן (Cheyenne) וְעַד לְנִיּוּיִקִּי (neweekwe) שֶׁל הַזּוּנִי
(Juni). כְּמִטְרָה לְלַעֲגֵם מִשְׁמָשִׁים הֵן הֵם עֲצָמָם וְהֵן אַחֲרִים. אֵךְ חִיצֵי לַעֲגֵם
מוֹפְנִים בְּאוֹתָהּ מִידָה עֲצָמָה כְּלָפִי רּוֹפְאֵי הָאֵלִיל וְכָלפִי רְשׁוּיּוֹת דְּתִיּוֹת אַחֲרוֹת
לְמִינֵיהֶן." לִיצָן הַנִּבְאָהוּ נוֹטֵל חֵלֶק בְּטָקְס רִצְיָנִי בְּשִׁימּוֹ לְלַעַג אֶת הַתַּחְבוּלוֹת
הַנִּקְטוֹת, בַּחֲשָׁפוֹ אֶת תַּפְנוֹת הַכְּמָרִים, בַּעֲוֵרָו מֵהוּמָה רַבְתִּי בְּמַעֲלֵלֵי צַחוֹק
וְלַעַג. לְקִרְאָת סוֹף הַמָּאָה הַתַּשְׁעִי-עֶשְׂרִי נִמְצָאוּ לִיצָנֵי הַפּוֹאֲבָלוֹ "שׁוֹתִים שְׁתֵּן
מִמִּיכָלִים וְכִדִּים שִׁשְׁמִשׁוּ כְּסִירֵי לִילָה בְּעִלְיוֹת-הַגֶּג וְלִעוֹסִים צוּאָה וּזְבָל". כָּל
צִפּוֹן אַמְרִיקָה סִמְרִטוּסִים מִשְׁמָשִׁים כְּמַלְבוּשֵׁי שֶׁל הִלְצָן. תַּכּוּפּוֹת פּוֹשֵׁט
הִלְצָן יָדוֹ לְנִדְבַת מִזּוֹן, וּבְמִידַת הַצּוֹרֵךְ גַּם גּוֹנֵב אוֹתוֹ, אֵף כִּי אִישׁ אִינוֹ מוֹנַע
מִמֶּנּוּ לִיטוֹל מָה שֶׁלָּבּוֹ חִפֵּץ. הֵם אֵלִימִים לֹא פַחוֹת בְּעֵינֵינִי מִן, שְׁעִלִּיהֶם אִינֵם
חֲדָלִים לְלַהֵג, לְשִׁיר וְלַהֲתַבְּדַח. אֶת מִינִיּוֹתָם הֵם מְצִיגִים לְרֹאוּהוּ. קוֹדֵם
שֶׁהִמְסִיּוֹנִים מִנְעוּ זֹאת בַּעֲדָם, הִרְכִּיבוּ הִלְצָנִים לַעֲצָמָם אֲבָרֵי מִין עֲנֻקִּים
וּתַכּוּפּוֹת הִיוּ חוֹשְׁפִים עֲצָמָם לַעֲיֵן כָּל.

כְּדוּגַמַּת הַלְהִטוּטִנִּים, גַּם הִלְצָנִים הֵם זְלָלִים, עֲרֹמוּמִים, פְּרוּצִים וּמוֹפְקָרִים.
הֵם הָאֲשֵׁרִים הַמְּכַנִּסִּים מֵהוּמָה בְּחַיִּים וּמַעֲרַבְבִּים אֶת הַיּוֹצְרוֹת, אֶת הָאֲסוּר עִם
הַמוֹתָר, כְּדֹרֶךְ שְׁנֵי יוֹסְדוֹת אֵלֶּה חִיּוּבִים לְהִיּוֹת מֵהוֹלִים זֶה בְּזֶה כְּדֵי שִׁיּוּכֵל
הָעוֹלָם לְתַפְקֵד. הֵם אֵלֶּה שֶׁמִּתּוֹךְ זְלוּל בְּמִקְוֵבֵל, בְּמוֹסַכָּם וּבְמִקְדוּשׁ, מְקַשְּׂרִים
אֶת הָאֲנוּשׁוֹת עִם הָעֲרֻכּוּבִיָּה, שֶׁהִיא בְּלִתִּי מוֹבֵנֶת וְעַל כֶּן קְדוּשָׁה. כֹּאֵלָה הֵם
הַרְמֵס, לוֹקִי, הִלְצָן שֶׁל יֵה"ב, בִּינְנָאֵרֵד הַשּׁוּעַל, גְּרִינְטוּאָה וּפִלִּיקֵס קְרוֹל.
כֹּאֵלָה הֵם הַכּוֹפְרִים הַהִינְדִים הַמְּפֹרִים אֶת הַחוּקִים הַמְּקוֹדְשִׁים בִּיּוֹתָר עַל
הַהִינְדִים מִן הַשּׁוּרָה, וְהֵם הַשִּׁיבָה (Shiva) בְּתַחֲפוּשָׁתוֹ הַכֹּהֵה, כְּצִידֵי קְבָרִים,
וְאוּלִי הֵם שׁוּעֵלֵי הַפִּיּוֹת הַיִּפְאִנִּים, וְאִילוֹ בְּסִין אֵלֶּה הֵם הַשְּׁחָקִים
הַ"מְשׁוּגָעִים" וּבְאִירּוֹפָה הַרּוֹמַנְטִיקִים הַמְּטוֹרְפִים, וְהַדְּרָאִיסְטִים,
הַסּוֹרִיאִלִּיסְטִים, הַנִּיאִרִי-דְּרָאִיסְטִים, מִשְׁתַּתְּפִּיהֶם הַקּוֹלְנִים בִּיּוֹתָר, הַמְּגוּשְׁמִים
בִּיּוֹתָר וְהַפְּרוּעִים בִּיּוֹתָר שֶׁל מוֹפְעִים הַמוֹנִים אוֹ טַקְסֵי הַפּוֹלַחַן הַנוֹדְעִים
בְּאֲכֻזֵּרוֹתָם.

עוֹשֵׂי הַלְהִטִּים, הִלְצָנִים וְאֲמִנֵי הַבְּלִתִּי-צְפוֹי לְסוּגִיָּהֶם, הַשְּׁלִילִי אוֹ דְמוֹי
הַשְּׁלִילִי, הַמִּפְתִּיעַ וְהָאֲכֻזִּרִי, הֵם אֵלֶּה הַמְּפַקְעִים אֶת הָאֲמִנוֹת מֵהַעֲשׂוֹתָהּ
לְתִרְגוֹם תַּחְנִי, לְמִטְרֹת אֲנוּשִׁיּוֹת, לְכָל אֲשֶׁר בִּיקוֹם הוּא זֶר וְכֹאטִי. לֹא הַמְהוֹת
הַמְּבֻקָּרֶת בְּקִפִּידָה, שֶׁאוֹתָהּ דוּמָה כִּי הַמְּסוֹרֶת הָאֲמִנוֹתִית מְבַקֶּשֶׁת לְגִלוֹת אוֹ
לְהַשְׁלִיט, כִּי אִם הַצָּגָתוֹ אוֹ הַסְמֵלָתוֹ שֶׁל הַזֶּר בְּאֲמַצְעוֹת הַזֶּר, הָאֲכֻזִּרִי בְּאֲמַצְעוֹת
הָאֲכֻזִּרִי, הַבְּלִתִּי צְפוֹי בְּאֲמַצְעוֹת הַבְּלִתִּי צְפוֹי. הֵם יוֹצְרִים הוּוִיָּה דְמוּיִית טַבַּע,
הִיּוֹלִית (גּוֹלְמִית), אֶפְשֶׁר שֶׁאֲמִיתִית יוֹתֵר, הֵם שֶׁמִּתְסַכְּלָת, וְכֶךְ מְטִילִים הֵם
אוֹתָנוּ חֹזֶרָה אֶל הָאֲדִישׁוֹת הָאֶ-מוֹסֵרִית, שֶׁבְּכּוֹחָהּ אֲנוּ מְשׁוֹקְעִים בִּיקוֹם הָאֶ-
מוֹסֵרִי, הָאֲדִישׁ, הַכָּל-יְכוֹל, אוֹתוֹ אוֹקִיאֲנוֹס שֶׁבְּמִיּוֹ נוֹכַח לְשַׁחַת בְּחוּקָהּ
הַהוֹדְהוֹת עִם עֲצָם מֵהוֹתוֹ.

I have or cited the following books:
E.E. Evans-Pritchard, *the Zande Trickster*, Oxford, Oxford University Press, 1967
J. Highwater *Ritual of the Wind: North American Indian Ceremonies Music, and Dances*, New York, Viking, 1977
P. Radin, *The Trickster: A Study in American Indian Mythology*, New York, Bell, 1956